

Please note! This is a self-archived version of the original article.

Huom! Tämä on rinnakkaistalenne.

To cite this Article / Käytä viittauksessa alkuperäistä lähdettä:

Vaittinen, T. & Asikainen, E. (2020) Aikuisvaipponen globaali poliittinen talous ja hoivan kestävä tulevaisuus. Alusta!, 20.2.2020.

URL: <https://alusta.uta.fi/2020/02/20/aikuisvaipponen-globaali-poliittinen-talous-ja-hoivan-kestava-tulevaisuus/>

Aikuisvaippojen globaali poliittinen talous ja hoivan kestävä tulevaisuus

Sekä globaalisti että paikallisesti vaippojen ympärille syntyy päivittäin valtava määrä taloudellista toimintaa: voittoja ja hyötyjä eräille, epätasa-arvoa ja ympäristöongelmia toisille. Aikuisille suunnatut vaipat synnyttävät näin ollen omanlaisensa globaalin poliittisen talouden – eli talouden ja politiikan erottamattoman kietouman, jolla on aina sekä paikallisia että globaaleja ulottuvuuksia ja vaikutuksia.

Aikuisiän inkontinenssi, eli virtsan- ja/tai ulosteenpidätyskyvyn puute, on stigmaa aiheuttava terveysongelma. Vallitsevassa poliittisessa järjestelmässä subjektin kuuluu olla autonominen ja itsenäinen toimija, jonka mieli hallitsee elämää suvereenisti, kehon toimiessa taka-alalla kaikkivoivan rationaalisuuden vankkureina. Tällaisessa järjestelmässä aikuisiän virtsan- ja/tai ulosteenkarkailu ymmärretään epänormaalisti – siitäkään huolimatta, että vaiva on varsin yleinen. Erityisesti silloin, kun inkontinenssista kärsivä henkilö ei itse kykene huolehtimaan omasta henkilökohtaisesta hygieniastaan, vessa-asioista tai vaipan vaihdosta, hänet mielletään vaivoineen tuottavan talouden ylijäämäksi, tai julkista sektoria kuormittaviksi hoivan kustannuksiksi.

Esimerkiksi vanhushoivan tilaa käsittelevä julkinen keskustelu kääntyy helposti joko kustannuskysymykseksi, tai – silloin kun vaipat mainitaan – skandaalinomaiseksi kauhisteluksi siitä, kuinka ihmisten täytyy ”maata vaipoissaan” muiden armoilla. Monelle pelkkä ajatus siitä, että joutuisi tekemään tarpeensa ”vaippaan”, eli inkontinenssisuojaan, saati että likaisen vaipan harvakseltaan vaihtaisi joku muu kuin itse, on puistattava, vanhuuden tai vammautumisen pelkoa aiheuttava asia.

Pidätyskykyyn liittyvät ongelmat eivät kuitenkaan ole vain vanhojen ihmisten vaivoja, vaan varsin yleisiä erilaisissa väestöryhmissä. On arvioitu, että virtsankarkailusta kärsii jopa neljäsataa miljoonaa aikuista maailmassa (Riemsma et al. 2017), noin 14 % miehistä ja jopa 51% naisista (Aynaci 2019). Vaiva on yleinen erityisesti neurologisten sairauksien, kuten Parkinsonin taudin ja Alzheimerin yhteydessä. Myös synnytykskomplikaatiot, jotkin krooniset sairaudet (esimerkiksi diabetes, astma ja niveltulehdukset) [saattavat lisätä virtsankarkailua, samoin runsas tupakointi ja ehkäisytablettien pitkäaikainen käyttö](#). Ulosteenpidätyskyvyn ongelmista kärsii puolestaan jopa kuusi prosenttia alle 40-vuotiaista aikuisista, ja 15 % tätä vanhemmasta väestöstä (Riemsma et al. 2017). Tulehdukselliset suolistosairaudet – kuten Crohnin tauti tai haavainen paksusuolen tulehdus – aiheuttavat ulosteenkarkailua, ja monet näistä sairauksista puhkeavat nuorella iällä. Tuplaintinkontinenssista, eli samanaikaisesti sekä virtsan- että ulosteenkarkailusta, kärsii jopa joka kymmenes kotonaan asuva aikuinen, ja hoivakodeissa asuvista jopa joka toinen (Riemsma et al. 2017).

Usein virtsan- ja ulosteenkarkailua on mahdollista hoitaa – esimerkiksi fysioterapialla, lääkettä ja leikkaushoidoilla. Stigman vuoksi hoitoon ei kuitenkaan välttämättä hakeuduta. Aina inkontinenssia ei ole myöskään mahdollista kokonaan parantaa. Tällöin tarvitaan erilaisia eritteiden hallintaan soveltuvia terveysteknologioita, [vaippojen lisäksi esimerkiksi katetreja, avanpussuja, anaalitampona tai urinaalikondomeja](#). Vaipat ovat näistä tuotteista käytetyimpiä ja tunnetuimpia – ja mahdollisesti myös karsastetuimpia.

Aikuisvaippojen maailmaan liittyy likaisuutta, häpeää ja eriarvoisuutta. Vaippojen maailma on myös monin tavoin sukupuolittunut. Vaipan vaihtaa toisille ihmisille useammin nainen kuin mies, ja inkontinenssi mielletään helposti feminiininä tai miehisyttä rappeuttavana terveysongelmana, jolloin myös inkontinenssin stigma saa sukupuolittuneita sävyjä. Vaippa kuitenkin merkitsee myös monia sellaisia asioita, jotka eivät liity stigmaan ja häpeään.

Riippumatta sukupuolesta vaippa on monelle inkontinenssista kärsivälle aikuiselle kuukautissuojiiin verrattavissa oleva välttämätön ja arkinen hygieniatuote, jonka avulla terveysongelman kanssa on mahdollista peittää vaiva diskreetisti ja elää normaalia elämää. Hoivasta riippuvaiset ihmiset ovat ehkä toisten avun armoilla paitsi vessaan pääsystä myös vaippojen vaihdossa. Hyvään inkontinenssihoitoon ja -hoivaan liittyy kuitenkin lukematon määrä muita ulottuvuuksia kuin pelkkä intiimihygieniasta huolehtiminen. [Kyse on aina vähintään kahden ihmisen välisestä kohtaamisesta, jonka keskiössä on hoivasta riippuvaisen ihmisen tarpeet ja hyvinvointi](#) (myös Vaittinen 2019). Miksi oletamme näiden arkisten hoivakohtaamisten olevan lähtökohtaisesti huonoja, negatiivisia ja häpeällisiä kokemuksia, sen enempiä hoivan tarvitsijalle kuin sen antajallekaan? Hoivakodeille tai muille institutionaalisille toimijoille, kuten sairaaloille, vaippa taas ei ole koskaan yksinomaan hoitotarvike. Näille toimijoille aikuisvaippa on myös hoivan taloudellisen tehostamisen apuväline: mitä imukykyisempi ja yksittäisen käyttäjän eritteille optimoitu vaippa on, sen taloudellisempaa sitä on käyttää. Äärimmillen vietyä paremman imukyvyn etsiminen ja vaippamäärien säännöstely johtaa väistämättä huonoon hoivaan ja suoranaisiin laiminlyönteihin. Parhaimmillaan oikean tuotteen löytäminen jokaiselle yksilölle voi kuitenkin mahdollistaa myös paremman hoivan, sen lisäksi että ratkaisu on taloudellisesti parempi.

Sekä globaalisti että paikallisesti vaippojen ympärille syntyy päivittäin valtava määrä taloudellista toimintaa: voittoja ja hyötyjä eräille, epätasa-arvoa ja ympäristöongelmia toisille. Aikuisille suunnatut vaipat synnyttävät näin ollen omanlaisensa globaalin poliittisen talouden – eli talouden ja politiikan erottamattoman kietouman, jolla on aina sekä paikallisia että globaaleja ulottuvuuksia ja vaikutuksia.

Käsitlemme tässä kirjoituksessa aikuisille suunnattuja ”vaippoja” eli inkontinenssisuojia, ja niiden ympärille kehittyvää globaalia poliittista taloutta. Kirjoitus pohjaa [Suomen Akatemian ja Koneen Säätiön rahoittamaan tutkimushankkeeseen \(www.vaippahanke.fi\)](#), jossa tutkimme aikuisvaippoja kestävä kehityksen näkökulmista, luodaten katseemme hoivan kestäväan tulevaisuuteen. Tarkastelemme alkuun lyhyesti kestävä kehityksen eri ulottuvuuksia ja aikuisvaippoihin liittyviä kestävä kehityksen haasteita. Lopuksi esittelemme, miten näitä haasteita voidaan ratkoa tutkimalla vaippojen globaalia poliittista taloutta monitahoisena todellisuutena.

Vaippojen tuottoisa maailma ja hoivan kestävä tulevaisuus

Globaali vaippateollisuus on miljardien arvoinen bisnes, joka kasvaa tasaisesti ympäri maailman, erityisesti globaalissa etelässä. Esimerkiksi [Statista on arvioinut aikuisvaippateollisuuden kasvavan vuosina 2015–2021 9,2 miljardista 14,7 miljardiin Yhdysvaltain dollariin](#). Markkinoita hallitsevat muutaman suuryrityksen vaippabrändit, kuten Suomessa käytännössä monopoliasemassa oleva Essityn valmistama TENA-tuoteperhe, Kimberly & Clarkin Depend-brändi ja Procter & Gamblen Always. Ainoa inkontinenssituoitteiden suomalainen valmistaja on Delipap Oy, joka valmistaa kevytinkontinenssisuojia Tammisaarella.

Arkisissa vaippoihin liittyvissä käytännöissä tämä globaali teollisuus ja sen teknologinen kehitys kietoutuvat yhteen erilaisten eettisten kysymysten kanssa, jotka liittyvät vaipan tuotantoon, käyttöön, ja hävittämiseen, ja näin ollen kokonaisvaltaisesti hoivan kestävään kehitykseen. Muovia sisältävä aikuisten vaippa on viime kädessä paitsi metsästä ja paperiteollisuudesta myös öljystä riippuvainen kertakäyttöhyödyke, jota käyttävät miljoonat ihmiset ympäri maailman. Globaalissa mittakaavassa tarkasteltuna tästä syntyy valtava määrä jätettä, päivittäin. Samanaikaisesti aikuisten vaippa on tuote, joka riittävän usein vaihdettuna mahdollistaa hyvän hoivan.

Hoivan kestävä tulevaisuus hankkeemme nimessä tarkoittaakin sitä, että hoivan tulee olla tulevaisuudessa paitsi hyvää ja sosiaalisesti kestävä, myös sellaista, että tulevaisuus kestä hoivan materiaasta aiheutuvan ympäristökuorman. Tällaisen tulevaisuuden havittelemisen edellyttää, että ymmärrämme kestävä kehityksen periaatteet kokonaisvaltaisesti, sekä sen, kuinka periaatteet asettuvat keskenään ristiriitaisiin suhteisiin.

Kestävä kehityksen tunnetuimman määritelmän mukaan kestävä kehitys on kehitystä, joka tyydyttää nykyisen yhteiskunnan tarpeet tekemättä myönnytyksiä tulevien sukupolvien kustannuksella (Ympäristön ja kehityksen maailmankomissio 1988). Tämä määritelmä on kuitenkin niin laaja ja laava, että käsitettä on vuosikymmenien aikana käytetty ja tulkittu monilla tavoilla (laajemmin esim. Salonen 2010). Tulkinnasta riippumatta kestävä yhteiskunnan tavoittelussa on olennaista, että ekologinen, sosiaalinen ja taloudellinen kestävyys toteutuvat samanaikaisesti. Näin myös kestävässä hoivassa.

Inkontinenssi on erinomainen esimerkki tilanteesta, jossa ihmisen avuttomuus ja häpeä luovat otollisen tilaisuuden sille, että ekologisesti kestävä toimintatavoista muodostuu yleisesti hyväksytyjä kyseenalaistamattomia käytäntöjä. Samalla inkontinenssihyödykkeiden ympärille muodostuu talous, jonka kestävyyttä on pakko tarkastella vähintäänkin kriittisesti. Tämä talous sisältää aikuisten vaippoihin käytettävät luonnonvarat, tuotantoteknologiat, logistiikat, mielikuvien luomisen, tuotteiden käytön ja siihen mahdollisesti liittyvät palvelut sekä jätehuollon. Kaikkia näitä vaiheita voidaan tarkastella kestävä luonnonvarojen käytön, sosiaalisen oikeudenmukaisuuden ja reiluuden sekä vastuullisen talouden tekemisen näkökulmista.

Näin kuvattuna kestävä hoivaa voidaan tarkastella myös kiertotalouden näkökulmasta. Kiertotalouden tavoitteena on erottaa taloudellinen toiminta lineaarisesta resurssien käytöstä, jossa tuote käytön jälkeen päätyy jätteeksi. Onnistuakseen tämä vaatii tuotteiden ja palveluiden suunnittelua niin, että resursseja käytetään mahdollisimman tehokkaasti itse tuotteessa ja tuotantoprosesseissa, varastoinnin ja jakelun optimointia ja jätteeksi päätyvän materiaalin minimointia. Se voi tarkoittaa myös erilaisiin palveluihin perustuvaa tuotteiden käyttöajan pidentämistä. (Ellen MacArthur Foundation 2017).

Hyvin alustavien havaintojemme mukaan terveydenhuolto näyttää hylkivän kiertotalous- ja ympäristöajattelua – vaikka muunkinlainen ajattelu on mahdollista (esim. Pulkki, Perkiö & Kokkinen 2019; Kuukka, Lehtonen & Pulkki 2019). Esimerkiksi Sitran julkaisemalla [Kiertotalouden kiinnostavimmat](#) -yrityslistan sadan yrityksen joukossa oli tätä kirjoitettaessa vain yksi terveysteknologian alan yritys, juupajokelainen Kuukuppi.

Osin terveysalan yritysten vähäisyys kiertotaloudessa on selitettävissä sillä, että hygienia on alalla huomattavasti materiaalitehokkuutta tärkeämpi periaate. Havainto saa helposti kysymään, puuttuuko alalta kunnianhimoa ja mielikuvitusta osallistua materiaalien käytön ja

jätteiden tuottamisen vähentämiseen. Merkittävä syy voi kuitenkin löytyä työn kuormituksesta terveydenhuollon eri ammattiteissa, minkä vuoksi kestävämpien käytäntöjen ja teknologioiden kehittämiseen ja käyttöönottoon ei riitä resursseja. Uusien käytäntöjen kehittämisessä onkin huomioitava myös niiden vaikutus työn kuormittavuuteen – tämäkin liittyy sosiaalisen kestävyuden periaatteisiin (sosiaalisen kestävyuden käsitteestä esim. Eizenberg & Jabareen 2017).

Lisäksi asiantuntemuksen sirpaloituminen ja poteroituminen sekä tiedon hierarkiat, paitsi terveydenhuoltojärjestelmän sisällä myös laajemmin (esimerkiksi teknologian, yhteis- ja yhdyskuntatieteiden välillä) vaikeuttaa kokonaisvaltaisesti kestävästä terveysteknologian kehittämistä. Hankkeessamme pyrimme purkamaan näitä poteroita, tutkimalla aikuisvaipan globaalia poliittista taloutta sen rinnakkaisissa ja erilaisten asiantuntemusten varaan rakentuvissa todellisuuksissa.

Vaipan monta todellisuutta

Tutkiakseen aikuisvaipan globaalia poliittista taloutta, tulisi aivan ensin tietää, mikä vaippa on. Tämä ei kuitenkaan ole yksinkertainen kysymys – sillä vaippa on monta asiaa *samanaikaisesti*. Se on esimerkiksi häpeän ja stigman lähde, välttämätön kulutushyödyke ja etuoikeus käyttää. Se on julkisen talouden rahareikä ja toisaalta vaippateollisuudelle tuottoisa talouskasvun lähde. Se on usein hyvän hoivan edellytys, mutta myös jätettä ja kasvava ympäristökuorma. Kaikissa näissä todellisuuksissa vaipan olemusta muokkaavat sekä politiikka että talous, paikallisesti ja globaalisti, monessa paikassa ja monenlaisessa todellisuudessa samanaikaisesti. Jotta voisi ymmärtää vaipan globaalia poliittista taloutta kokonaisvaltaisesti, ei näin ollen riitä, että tutkii vaippaa vain jostain edellä mainituista näkökulmista – sillä tosiasiaa ei ole kyse näkökulmasta, perspektiivistä.

Kirjassaan *The Body Multiple: Ontology in Medical Practice*, ruumiillisuuden ja terveydenhuollon antropologiaan perehtynyt Amsterdamin yliopiston professori **Annemarie Mol** (2002) osoittaa, kuinka todellisuus on aina moninainen, ja kuinka kaikilla esineillä ja olennoilla on monta eri olomuotoa tai olemusta. Tämä käy ilmi, kun tutkimuksen kohteena olevat asiat ymmärretään käytäntöjen muokkaamiseksi, sen sijaan että ne ymmärrettäisiin ennalta olemassa oleviksi entiteeteiksi, joita vain tarkastellaan ulkoapäin, eri tulokulmista. Molin mukaan esineiden ja asioiden ontologia, eli todellisuus, ei ole koskaan olemassa ennen niiden tarkastelemisen käytäntöjä. Sen sijaan, ”ontologiat tuodaan oleviksi, niitä pidetään yllä, tai ne häivytetään yhteisissä, päivittäisissä, sosiaalis-materiaalisissa käytännöissä” (Mol 2002, 6, suomennos TV).

Myös aikuisvaipoilla on monta eri ontologiaa, rinnakkaista todellisuutta, jotka tulevat oleviksi erilaisissa vaipan tuotantoon, käyttöön, hankintaan, markkinointiin ja hävittämiseen liittyvissä käytännöissä, eri puolilla maailmaa, samanaikaisesti. Vaippa on monta asiaa, yhtä aikaa.

Hankkeessamme tutkimme neljää rinnakkaista aikuisvaipan ontologiaa, eli vaippatodellisuutta. Näistä jokainen synnyttää omanlaisiaan poliittisia talouksia, joiden kietoumia ja myös keskinäisiä jännitteitä analysoimalla tutkimme vaippojen globaalin poliittisen talouden nykyolemusta sekä mahdollisia tulevaisuuksia. Samalla hahmottelemme, millainen voisi olla hoivan kestävä tulevaisuus.

Ensiksi, *vaippa on (terveys)teknologiaa*. Useimmiten se on matalan teknologian tuote, mutta markkinoilla on jo kehitetty sovelluksia, joiden avulla täynnä oleva aikuisten vaippa yhdistyy esineiden internetiin, lähettääkseen hoitajan kännykkään viestin tarpeestaan tulla vaihdetuksi. Teknologian kehittäminen muodostaa omanlaisensa poliittisen talouden, jossa hoivan kestävä tulevaisuus ei aina ole toiminnan keskiössä. Toiseksi, vaippa on *kulutushyödyke, jolla on erilaisia käyttäjäryhmiä*. Samaa vaippatuotetta esimerkiksi markkinoidaan hyvin erilaisin diskurssein omaishoitajille ja itse itselleen vaippoja ostaville yksityishenkilöille, kuin hoivakodeille. Näissä diskursseissa ja niihin liittyvissä materiaalisissa käytännöissä muokkautuu paitsi vaipan merkitys, myös sen olemus ja todellisuus, sekä näihin kietoutuva poliittinen talous. Kolmanneksi, *vaippa on eriarvoisuuden lähde ja toisinaan etuoikeus käyttää*. Niin kansallisesti kuin globaalistikin tarkasteltuna inkontinenssista kärsivät ihmiset asettuvat varsin eriarvoiseen asemaan sen mukaan, onko vaippoja saatavilla, ja ovatko ne tarpeeseen nähden oikeanlaisia. Nämä kysymykset ovat hoivan sosiaalisesti kestävä tulevaisuuden ytimessä. Neljänneksi, *vaippa on jätettä*. Se paitsi synnyttää jätettä ja ympäristökuormaa eri tuotantovaiheissa, myös päätyy erityisen likaiseksi jätteeksi. Vaipan käsittely ekologisin keinoin on merkittävä haaste tulevaisuuden kiertotaloudelle ja hoivan kestävä tulevaisuudelle, paitsi Suomen kaltaisissa vanhenevissa yhteiskunnissa, myös muualla maailmassa.

Muokkaamalla vaippojen eri ontologisia todellisuuksia on mahdollista muokata myös niiden kietoumissa syntyvää globaalia poliittista taloutta. Jotta hoivan materiaallinen tulevaisuus olisi sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä, on ensiarvoisen tärkeää, että ymmärrämme paitsi näitä eri vaippatodellisuuksia, myös poliittisia talouksia, jotka materialisoituvat vaippaan liittyvissä käytännöissä ja niiden kietoumissa. Vaipan globaalissa poliittisessa taloudessa muotoutuu myös hoivan kestävä tulevaisuus.

Lähteitä

Aynaci, G. 2019. Women with hidden urinary incontinence waiting to be discovered: A snapshot from a developing country. *J Basic Clin Health Sci*. doi: <https://doi.org/10.30621/jbachs.2019.756>

Eizenberg, E, Jabareen Y. 2017. Social Sustainability: A New Conceptual Framework. *Sustainability*. 9(1). <https://doi.org/10.3390/su9010068>

Ellen MacArthur Foundation 2017. [Circular Economy Concept](#).

Kuukka, K, Lehtonen A, Pulkki J. 2019. Kansanterveystieteen ekologinen käänne – kohti ekososiaalista terveysparadigmaa. *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti* 56(4): 306-317.

Mol, A. 2002. *The body multiple: Ontology in medical practice*. Duke University Press: Durham, NC and London.

Pulkki, J, Perkiö M, Kokkinen L. 2019. Kansanterveys ja ekologinen kuorma. *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti* 56(4): 291-305.

Riemsma, R, Hagen, S, Kirschner-Hermanns, R, Norton C, Wijk, H, Andersson, K-E, Chapple, C, Spinks, J, Wagg, A, Hutt, E, Misso, K, Deshpande, S, Kleijnen J, Milsom I. 2017. Can incontinence be cured? A systematic review of cure rates. *BMC Medicine* 15(63).

Salonen, A O. 2010. *Kestävä kehitys globaalin ajan hyvinvointiyhteiskunnan haasteena.* Käyttäytymistieteellinen tiedekunta. Opettajankoulutuslaitos. Tutkimuksia 318. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Vaittinen, T. 2019. Exposed to Violence While Caring: From Caring Self-Protection to Global Health as Conflict Transformation. Teoksessa Vaittinen, T, Confortini, C (toim.) *Gender, Global Health and Violence: Feminist Perspectives on Peace and Disease.* Lontoo: Rowman and Littlefield International, 227-250.

Ympäristön ja kehityksen maailmankomissio (1988): *Yhteinen tulevaisuutemme. Ympäristön ja kehityksen maailmankomission raportti.* Suomentanut Kaija Anttonen. Julkaisija: Ulkoasiainministeriö, Ympäristöministeriö. Helsinki: Valtion painatuskeskus: Ympäristöministeriö.